

Klink

symptoomreclame niet wenselijk. De toename ervan baart zorgen. Wij zijn hierover in gesprek met CGR, KOAG en de inspectie. De uitkomsten daarvan wil ik afwachten. Vervolgens zal ik de Kamer melden wat wij daar effectief aan kunnen doen. Nu al wettelijke regulering bepleiten, is naar mijn beleven ook prematuur. Daarom wil ik die motie ontraden.

De heer **Van Gerven** (SP): Ik heb nog een vraag naar aanleiding van mijn motie betreffende de functionele bekostiging. In de motie staat dat wij geen tweedeling willen en ook niet, wat bij functionele bekostiging kan, dat er contracten moeten worden gesloten bijvoorbeeld met vijftien verzekeraars door een zorggroep. Dat zou zeer veel bureaucratie teweegbrengen. Het gaat mij om die twee uitgangspunten. Daar verneem ik graag het oordeel van de minister over.

Minister **Klink**: Ik zei al dat wij daar nog uitvoerig over komen te spreken op basis van een stuk dat ik de Kamer nog zal toezenden. Dat wordt aanstaande vrijdag in de ministerraad besproken. Het lijkt mij prematuur om daar nu over te spreken. De administratieve lasten waar de heer Van Gerven het over heeft, ontwikkelen zich al in het veld. Bijvoorbeeld Agis contracteert in samenhang groepen die ketenzorg aanbieden met buitengewoon goede resultaten voor de mensen die de zorg aangeboden krijgen. Dus in die zin spreken de voorbeelden uit het veld min of meer tegen wat de heer Van Gerven in de motie als boodschap meegeeft. Ook om die reden wil ik de motie ontraden. Maar goed, nu ga ik toch op de inhoud in terwijl de stukken nog aan de Kamer moeten worden gezonden.

De **voorzitter**: Het oordeel verandert niet.

Minister **Klink**: Dan kom ik bij de bijsluiters. Ik heb in het algemeen overleg gezegd dat ik het buitengewoon belangrijk vind dat bijsluiters inzichtelijk zijn voor mensen. Mevrouw Schermers vraagt om de mogelijkheid bij het onderzoek te betrekken om de juridische functie los te koppelen van de voorlichtingsfunctie en de Kamer daarvan op de hoogte te stellen. Dat wil ik graag doen, gegeven de doelstelling die wij delen. Dus deze motie laat ik wel over aan het oordeel van de Kamer. Ik zie de motie als ondersteuning en precisering van de richting die wij gekozen hebben.

De heer Van der Veen vraagt in zijn motie om een overzicht voor 1 oktober. Ook daar is in het algemeen overleg over gesproken. Ik vind het een goede zaak om dat te doen teneinde met elkaar in de volle breedte te kunnen debatteren en geen stappen te zetten dan nadat de Kamer daar over de gehele breedte en linie bij betrokken is. Ik zie deze motie als een aanmoediging om dat debat onderling in de volle breedte aan te gaan en dus als ondersteuning van het beleid. Ook over deze motie wil ik het oordeel aan de Kamer overlaten.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Over de moties zal morgenavond aan het eind van de avond worden gestemd.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Meststoffenwet (differentiatie fosfaatgebruiksnorm) (31945).

De **voorzitter**: Met de leden is afgesproken dat de spreektijd in eerste termijn vijf minuten bedraagt. De vijf minuten verschijnen ditmaal op een stopwatch, omdat het lampje op het spreekgestoelte niet werkt. Er moet dus op een andere wijze aan de vijf minuten worden herinnerd.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **Graus** (PVV): Voorzitter. Ik zal het bandje nog een keer aanzetten, want ik herhaal natuurlijk veel. Wij zijn tegen bemoeienissen uit Brussel met onze boeren, vissers, burgers en landeigenaren. Ik begrijp dat wij aan richtlijnen moeten voldoen als deze zijn ingevoerd en ook dat wij met een derogatieakkoord zitten. Ik sta hier namens de PVV en daarmee ook namens alle boeren, vissers en landeigenaren in Nederland. Wij vinden dat niet de gezonde mest en hieruit ontstane natuurlijke fosfaten – de minister kan mij misschien aangeven wat er mis is met fosfaten – ons vee verstikken, maar de Brusselse wet- en regelgeving, terwijl onze boeren proberen het hoofd boven water te houden in deze zware crisis en aanval op aanval moeten pareren van milieuterroristen en klimaatklaplopers, die dit allemaal verzinnen.

Mogelijk kent de minister de Brusselse bureaucraten die de richtlijnen verzinnen. Ik ken deze niet en ik betwijfel of zij deze wel kent. Wij moeten eigenlijk niet tolereren dat zij zich met ons land bemoeien. Wij moeten voor de richtlijnen gaan liggen waar wij kunnen. In hoeverre kunnen wij wel wat aan de richtlijnen doen? Immers, niets is onmogelijk. De minister stelt dat wij de richtlijnen moeten uitvoeren: alles kan. Vroeger keek ik graag naar het programma Showroom. Daarin werden boertjes opgezocht die nog nooit een televisiecamera of een vliegtuig hadden gezien. Er werd dan gevraagd: geloof je dat er mensen op de maan zijn geland? Het boertje antwoordde dan: op de maan bevroren ze en op de zon verbrennen ze. Zo is ook voor ons niets onmogelijk. In de eigen perceptie lijkt alles niet mogelijk, terwijl het wel mogelijk is. Daarom wil ik van de minister weten wat zij gaat doen om de volgende nekslagen te vermijden, ook in de toekomst. Deze nekslagen ontstaan mede door verdere aanscherpingen. Wij zitten nu immers met het derogatieakkoord en staan in zekere zin met de rug tegen de muur. Het is namelijk second best. Wat gaat de minister doen om het voor onze boeren, vissers en landeigenaren gemakkelijker te maken? Dieren urineren en ontlasten namelijk al eeuwen rondom het wateroppervlak. Er is nimmer sprake geweest van vervuilingen of verstoringen. Er wordt nu ook veel meer naar gekeken. De boeren helpen al veel, opdat dit minder voorkomt. Dit gebeurt onder meer met mestvrije zones. Ik kan er met mijn hoofd niet bij dat dit nu opeens wel zo is, nu de "Al Gore-isten" zijn opgestaan. De PVV wil geen aanscherping, maar juist afschaffing. Dit gaat echter niet. Ik wil daarom van de minister weten hoe zij kan helpen om zo veel mogelijk voor deze richtlijn te gaan liggen en

Graus

aanscherpingen te voorkomen, of het moeten aanscherpingen in het belang van onze boeren en burgers zijn.

Onze fractie is voorstander van hergebruik van natuurlijke mest, zowel natte als droge mest. Hoe zit het daarmee? Tevens pleit zij ervoor dat boeren de kans krijgen om economisch gewin te halen uit eventuele mestoverschotten. Wij hebben de dieren, dus laten wij het uiterste eruit halen. Laten wij dus ook van alles met de mest doen. Laten wij het niet zien als een vieze stof, want het is een van de gezondste stoffen die bestaat. Mijn opa zei vroeger: mestlucht is gezonde lucht. Er is helemaal niets mis mee. Hoe zit het met hele verhaal van de biobrandstoffen, grond- en bouwstoffen en andere productiedoelstellingen? Ik heb eraan gerefereerd dat in Afrika bloembakken en aardewerk ermee worden gemaakt. Men bouwt daar zelfs huizen ermee; zover hoeft het hier overigens niet te komen.

Tot slot heb ik nog twee vragen aan de minister. Ten eerste, hoe ver is zij met het verhogen van de gebruiksnormen voor gewassen? Ten tweede, welke mogelijkheden bouwt zij in de wet- en regelgeving in om flexibele normen te realiseren?

□

De heer **Koopmans** (CDA): Voorzitter. Het nu voorliggende wetsvoorstel is onderdeel van het pakket ter indiening van het vierde actieprogramma Nitraatrichtlijn. Ook de bijbehorende besluiten zijn naar de Kamer gestuurd, waardoor de vaart er goed in zit. Het is dan ook goed dat ook de Kamer dit wetsvoorstel met snelheid behandelt, zodat de minister haar afspraken met Brussel uiteindelijk in een echt derogatieverzoek kan neerleggen en daarover een akkoord kan krijgen. Wij gaan ervan uit dat dit ook gebeurt en wij feliciteren deze minister met haar collega van VROM ermee dat er een principeakkoord is bereikt. Met dit wetsvoorstel is veel bereikt, maar er moet ook nog veel gebeuren. Veel inspanningen van agrarische ondernemers en van hun ondernemerschap wordt met dit wetsvoorstel gevraagd.

Wij zijn verheugd dat met dit wetsvoorstel gehoor wordt gegeven aan de vraag van de ondernemers om meer flexibiliteit in het systeem te brengen. Met dit wetsvoorstel wordt voorzien in een wettelijke basis voor differentiatie van fosfaatgebruiksnormen naar gewasopbrengst, zoals ook in de motie-Koopmans/Cramer is verzocht. Echter, het gaat nu wel om een eerste stap. De basis is gelegd en onderzoek is gestart. De CDA-fractie is van mening dat deze differentiatie ook voor stikstof en andere mineralen moet gaan gelden. Ook kan worden voorzien in een optimale mineralenvoorziening voor alle plantaardige teelten op zand, klei en veen. De huidige uitzondering die geboden wordt voor suikerbieten en frietaardappelen is voor de CDA-fractie dus eigenlijk te mager. Wij zouden de minister dan ook willen vragen om nog eens te bezien welke mogelijkheden er nog zijn. De huidige mogelijkheden voor flexibele bemesting met stikstof beperken zich tot een zeer beperkte differentiatie voor frietaardappelen en suikerbieten met als enige indicator opbrengst. Daarnaast kan bij weer calamiteiten op ad-hocbasis een verhoging van de gift worden toegestaan. En dit terwijl de Nitraatrichtlijn voorschrijft dat gewassen bemest moeten worden met stikstof op basis van grondsoort, bodemkenmerken, stikstofvoorraad bij het begin van de teelt, levering van stikstof gedurende het seizoen, opbrengst en weersomstandigheden.

Welke mogelijkheden bouwt de minister in de wet en regelgeving – dus ook in het besluit – in om flexibele stikstofnormen te realiseren en op welke wijze wordt de motie-Koopmans op nr. 124 uitgevoerd? Kan zij toezeggen dat een werkelijk flexibel systeem uiteraard met inachtneming van uitvoeringskosten en de mogelijkheden tot controle en handhaving per 1 januari 2014, bij de start van het vijfde actieplan, kan ingaan?

De CDA-fractie is van mening dat aandacht voor de mineralenverhouding en de werkingscoëfficiënt van producten essentieel is voor behoud van de bodemvruchtbaarheid en de Nederlandse agrarische sector. Wij zijn tevens verheugd dat in het voorliggende wetsvoorstel er aandacht is voor die mestbewerking en -verwerking. In het wetsvoorstel wordt ruimte gecreëerd voor die producten die daar vandaan komen. Dat zal voor een stimulans zorgen om de mestbewerkingstechnieken en mestverwerkingstechnieken te verbeteren. Wel vragen wij ons af hoe de vertaalslag naar de praktijk precies zal uitpakken. Kan de minister daar nog een toelichting op geven, zodat de indieners van de motie-Van der Vlies/Koopmans op nr. 141 – die overigens nooit in stemming is gebracht – kunnen beoordelen wat is gebeurd met hetgeen destijds in dat debat geopperd is?

De derogatiemonitoring is opgenomen in het landelijk meetnet effecten mestbeleid. Klopt het dat die derogatiemonitor in totaal circa 4,9 mln. kost en de totale monitoring van het mestbeleid, inclusief derogatie, 35,6 mln.? Wie betaalt de kosten van het basismetnet en de uitvoering van de motie-Koopmans over de meetdiepte? Is de genoemde € 200 per bedrijf per jaar een vast gegeven? Zo nee, welke factoren zijn dan van invloed op de hoogte van deze kosten en hoe zullen die zich in de toekomst ontwikkelen?

De CDA-fractie is vanzelfsprekend van mening dat de kosten die samenhangen met het in stand houden van het monitoringsnetwerk ten behoeve van het mestbeleid in algemene zin uit collectieve middelen dienen te worden gefinancierd. Ze dienen niet alleen te worden opgebracht door de derogatiebedrijven.

Nu de toetsdiepte. De CDA-fractie wil in de wet al een vertaling zien van de motie-Koopmans op stuk nr. 138, waarin de regering wordt verzocht om ter voorbereiding van het vijfde actieprogramma de afname van de nitraatconcentratie modelmatig in beeld te brengen. Ook wordt verzocht om, naast in de eerste meter, in de tweede tot de vijfde meter te meten. De resultaten hiervan kunnen worden gebruikt voor een derogatieverzoek met betrekking tot het vijfde actieprogramma. Kan de regering een opsomming geven van alle mogelijkheden om dit in deze wetgeving op te nemen? Die laatste zin had ik echter niet moeten uitspreken: in het afgelopen uur heb ik namelijk een amendement ingediend waardoor het voor de regering een verplichting wordt om een nieuwe meetwijze in te voeren.

Tot slot de stroomgebiedplannen. Deze behoren bij de Kaderrichtlijn Water ter vervanging van hetgeen in de Nitraatrichtlijn staat. In de nota naar aanleiding van het verslag maakt de regering op verschillende wijzen duidelijk dat er mogelijkheden zijn om dit slimmer te doen. Zo wordt gesteld dat het overgrote deel van de belasting van de Noordzee van buitenlandse oorsprong is en slechts 15% van binnenlandse bron afkomstig, en dat de oppervlakte van het buitenlandse stroomgebied van Rijn, Maas en Schelde vijfmaal groter is dan het

Koopmans

binnenlandse stroomgebied. Ook wordt toegegeven dat de monitoring van de ecologische toestand van de Nederlandse zoute wateren en het Nederlandse deel van de Noordzee nu al wordt beoordeeld in het kader van de Kaderrichtlijn Water en de OSPAR-conventie. Hieruit blijkt dat ten opzichte van 1985 al 45% van de reductiedoelstelling – en die bedraagt 50% – is bereikt, maar dat stroomgebiedbreed – Nederland inclusief bovenstrooms buitenland – aanvullend 20% tot 40% reductie nodig is. Even een afgeleide vraag tussendoor: komt er bovenop de bestaande Kaderrichtlijn Water en de OSPAR-conventie een derde afspraak, te weten de Kaderrichtlijn Maritieme strategie? Hoe moeten we dit zien?

De conclusie is dat er op stroomgebiedniveau wel degelijk mogelijkheden zijn. Naar de mening van de regering is het echter nog maar de vraag of zulks leidt tot minder verplichtingen en daarmee een kleinere lastendruk voor de landbouwer. Toch zouden wij graag zien dat dit wordt onderzocht. De opstelling van het kabinet vinden wij op dit punt wat passief. Geloof in de ervaringskracht van Nederland! Is de minister bereid om dit te onderzoeken, mogelijk in combinatie met de aangenomen motie-Snijder-Hazelhoff op stuk nr. 123, zodat deze ervaringen kunnen worden gebruikt om andere lidstaten ook aan het denken te zetten?

□

De heer **Waalkens** (PvdA): Voorzitter. De vertaling van de afspraken in het overleg over het Vierde actieprogramma inzake de Nitraatrichtlijn ligt nu op tafel. Ik ben het met collega Koopmans eens dat het van belang is om de wettelijke grondslag nu te voorzien van politieke conclusies. Die hadden we eerder uitgesproken: wij zijn het eens met de afspraken die de minister wil vastleggen in deze wetswijziging. Wij feliciteren het kabinet met de inzet en de mogelijke uitkomst van de derogatie. De PvdA-fractie vindt het van groot belang dat die derogatie wordt veiliggesteld, maar ook dat deze haar doorvertaling krijgt in de uitwerking van de eraan gestelde voorwaarden.

Wij zijn het dus eens met deze wetswijziging. De gebiedsgerichte benadering biedt flexibiliteit; weliswaar niet in de door mevrouw Snijder bepleite vorm, maar wel met betrekking tot de variaties op het terrein van de ingebouwde fosfaatnormeringen. Ik sluit mij aan bij de opmerking van de heer Koopmans over de mestbewerking en -verwerking.

Ik heb verder een vraag over een breed gesteunde motie van mijn hand, waarin wordt gepleit voor het verschuiven van de uitrijperiode. In hoeverre is dat nog een stevig onderhandelingspunt met de Commissie? Ik hoor graag van de minister hoe het daarmee staat. Eerder was er een breed aangenomen motie om te stimuleren dat koeien in de weiden blijven. Op die twee fronten hoor ik graag van de minister wat de stand van zaken is.

Kortom: mijn fractie is het eens met de voorliggende wetswijziging. Ik was niet verrast door het amendement van collega Koopmans, omdat hij bij voortduring de toetsdiepte inbrengt. Ik ben zeer benieuwd naar de reactie van het kabinet op dit amendement. "Met en weten" is ook voor de fractie van de Partij van de Arbeid van belang. Wij zullen ons politieke standpunt bepalen na de opmerkingen die wij misschien in tweede termijn kunnen maken.

□

De heer **Polderman** (SP): Voorzitter. Het lijkt wel een speeddebat; vanwaar die haast? Uit de vorige week ontvangen nota naar aanleiding van het verslag blijkt wat de reden is. De Europese Commissie wil pas een derogatieverzoek in behandeling nemen als Nederland de maatregelen uit het vierde actieprogramma Nitraatrichtlijn in de wet heeft vastgelegd. Alles draait dus om het gehonoreerd krijgen van dat derogatieverzoek. Derogatie is in gewoon Nederlands het afwijken van regels of wetten. Nederland wil opnieuw afwijken van de mestnorm in Europa. De norm is maximaal 170 kg stikstof uit dierlijke mest per hectare, maar in Nederland hebben wij nog steeds een mestoverschot. Dat teveel aan dierlijke mest moet ergens blijven, dus moet Nederland ontheffing hebben van de norm van 170 kg. Het moet meer zijn. Om dat verzoek in Brussel behandeld te krijgen, moeten wij deze wijzigingswet inzake een differentiatie van de mest gericht op de fosfaatgebruiksnormen, per se voor het reces behandelen.

Er is echter nog veel onduidelijk en onzeker. Is deze speed wel zo verstandig? De SP-fractie heeft er grote moeite mee: beter zorgvuldig en goed dan haastig en wellicht met de nodige fouten. Onze fractie heeft bijvoorbeeld ingestemd met de motie-Waalkens om nog eens te overleggen over de uitrijperiode. Het risico dat het te vroeg in het voorjaar gebeurt, omdat nu eenmaal de mestsilo's overvol zijn en er ongeacht de weersomstandigheden te veel mest wordt uitgereden, zien wij als een reëel punt. Het resultaat van nader overleg over dit punt in Brussel is echter nog onbekend. Voor zover ons bekend, is er ook nog geen formele reactie op het vierde actieprogramma Nitraatrichtlijn. De druk om koste wat kost haast te maken omdat anders het derogatieverzoek niet op tijd af komt, is kennelijk zeer groot. Dat bleek ook gisteren bij mijn verzoek tot uitstel van dit debat.

De kern van de zaak is volgens de SP-fractie dan ook een discussie over het volume. Wij moeten de zaak gewoon eerlijk benoemen. Er is te veel mest en dat komt doordat onze veestapel nog steeds veel te groot is voor ons kleine land. Anders gezegd: wij hebben eenvoudigweg te weinig landbouwgrond voor het enorme aanbod van mest. Dat probleem wordt almaar groter, doordat wij enerzijds doorgaan met de uitbreiding van met name grote, intensieve veehouderijen terwijl anderzijds steeds meer kleine boeren stoppen en er door verstedelijking steeds minder landbouwgrond overblijft. Er zijn dus minder landbouwgronden waarover dezelfde mest of zelfs meer tonnen mest moeten worden uitgereden.

De SP-fractie is het dan ook volkomen eens met het commentaar van de Raad van State dat deze discussie niet kan worden gevoerd zonder daarbij het volumebeleid en dus de omvang van de veestapel te betrekken. De regering geeft in de nota van antwoord nu toe dat door het loslaten van de melkquotering en het einde van het directe systeem per 1 januari 2015, er geen sturende werking meer is en er extra druk op de schaarse milieugebruiksruimte zal zijn. Wat is vervolgens de reactie van de regering? Je zou maatregelen verwachten, want regeren is immers vooruitzien, maar nee: er komt een onderzoek. Het resultaat daarvan is te verwachten in 2010. Voorzitter, wij zijn zeer onder de indruk van die daadkracht. Ik hoop dat u hoort dat dit cynisch is bedoeld; anders zeg ik dat er voor de Handelingen maar even bij.

Polderman

De SP-fractie is op zich niet tegen de nu voorgestelde systematiek van dit wetsvoorstel. Meer differentiatie en meer kijken naar wat elk gewas op welke grondsoort aan mest en mineralenbehoefte vraagt, is vanuit landbouwkundig standpunt een verstandige richting. Wat ons teleurstelt, is de halfslachtigheid waarmee dit principe wordt uitgevoerd. Er zijn diverse adviezen gegeven door diverse commissies, zoals de Commissie van deskundigen meststoffenwet, de CDM en de Technische commissie bodembescherming, de TCB. Ook was er een gedegen inbreng van de zijde van de waterschappen. Wat doet de regering? Zij zegt ons, en ik citeer: "Het strikt volgen van de adviesbasis voor bemesting zou te grote bedrijfseconomische effecten hebben. Om een overmatige druk op de mestmarkt te voorkomen, is het tempo waarin de gedifferentieerde fosfaatsnormen worden aangescherpt zodanig gekozen dat het bedrijfsleven voldoende tijd heeft om zich op deze nieuwe situatie voor te bereiden." De druk op de mestmarkt is dus bepalend. Het gaat er niet om wat het gewas vraagt, maar om de vraag hoe wij de stront kwijtraken. Dat is plat gezegd het leidend principe van dit kabinet en daarover ben ik teleurgesteld.

Als het leidend uitgangspunt van de Nederlandse landbouw de vraag wordt of zelfs al is welk gewas wij het beste kunnen telen om het mestoverschot weg te werken, in plaats van de vraag waar de grootste behoefte aan bestaat, heeft dat grote gevolgen voor onder andere ons landschap. Waar anders komt de enorme groei van de maisteelt in de laatste decennia vandaan? Mais is bij uitstek een gewas dat past bij de huidige landbouw en veehouderij. Het is geschikt voor extreem veel bemesting en is goed te gebruiken voor veevoer. Dat daarmee het landschap op een bepaalde manier wordt ingevuld en daardoor andere gewassen minder worden geteeld, moeten wij maar voor lief nemen.

De vraag is of de samenleving dat wel wil. Willen wij een platteland van megastallen en maisakkers? Die vraag wordt kennelijk niet gesteld, laat staan beantwoord. De SP-fractie vindt het de hoogste tijd om die vragen wel te stellen en wij krijgen sterk de indruk dat de maatschappij op het geschetste uiterlijk van het platteland niet zit te wachten.

De heer **Waalkens** (PvdA): Steunt de SP-fractie het verzoek om derogatie te vragen op de Nitraatrichtlijn? Is de heer Polderman in zijn beoordeling over de maisteelt met de PvdA-fractie van mening dat de maisteelt niet onder de derogatie moet vallen? Sterker nog, het valt er niet eens onder. Zijn opmerkingen over de maisteelt kan hij niet koppelen aan de 170 kg die in de Nitraatrichtlijn is opgenomen. Is de heer Poldermans dat met mij eens?

De heer **Polderman** (SP): Wij hebben van het derogatieverzoek gezegd dat het een "second-bestoptie" is. Wij zien ook wel in dat wij daaraan niet kunnen ontkomen. Wij zijn het echter eens met de Raad van State dat er gewoon te veel mest is. Wij zouden het derogatiebesluit niet moeten nemen, omdat wij beter verspreid van onze mestvoorraden af kunnen komen. Ik ben het eens met de differentiatie van de fosfaatgebruiksnorm. De ingezette lijn steunen wij, maar wij hopen dat een derogatieverzoek binnenkort niet meer nodig is.

De heer **Waalkens** zegt dat de maisteelt niet eens onder deze richtlijn valt. Dat zal best wel zo zijn. Ik neem

aan dat hij daarin absoluut gelijk heeft. Het gaat erom of de rechtstreekse koppeling kan worden gelegd. De enorme maisteelt kan naar mijn mening niet worden losgekoppeld van het huidige enorme mestoverschot.

De heer **Waalkens** (PvdA): Wij zijn hier niet om een keuze te maken voor "second best". Steunt de SP-fractie het derogatieverzoek of niet?

De heer **Polderman** (SP): Ik heb dat toch al gezegd. Gezien de omstandigheden steunen wij dat verzoek, omdat het niet anders kan. Wij zijn er echter niet gelukkig mee en zouden het liever niet doen. Om die reden bepleiten wij een ander mestbeleid.

De heer **Waalkens** (PvdA): De SP-fractie heeft toch de gelegenheid om niet voor derogatie te kiezen? Wat is dit nu voor een opmerking?

De heer **Polderman** (SP): Dat zou kunnen, maar zo radicaal willen wij ook weer niet zijn. Wij zien best wel dat er dan grote problemen ontstaan.

De heer **Koopmans** (CDA): Ik ben nog even aan het bijkomen van deze redenering. Beseft de heer Polderman dat de kern van zijn inbreng, namelijk een fors kleinere veehouderij, tienduizenden arbeidsplaatsen kost? Beseft hij wat hij zegt, juist in deze tijd?

De heer **Polderman** (SP): Ik ben inderdaad van mening dat er een forsere vermindering zou moeten komen. De vraag is welk tijdspad wij zouden moeten aanhouden en hoe snel dat moet. Wij verschillen wel vaker van mening, maar ik vind dat de veehouderij meer gericht moet zijn op meer kwaliteit in plaats van op de bulkproductie die wij nu hebben. Als wij minder kwantiteit hebben, hebben wij ook minder mest. Dat is de richting die mijn fractie bepleit en daarover verschillen wij van mening met de CDA-fractie, maar dat hebben wij al vaker geconstateerd.

□

De heer **Van der Vlies** (SGP): Voorzitter. Het derogatieverzoek is een belangrijk verzoek. Laten wij hopen dat er een definitief akkoord zal zijn. Een principeakkoord is er, maar Brussel heeft gezegd: laat zien dat het je ernst is. In die context is het voorliggende wetsvoorstel nodig en moet het snel door de Kamer worden behandeld. Vandaar ook dat wij gisteren een poging om het uitgesteld te krijgen met redenen omkleed toch niet verstandig vonden.

De minister geeft aan dat aanscherping van de fosfaatgebruiksnormen geen gevolgen zal hebben voor de gewasopbrengst. Al eerder hebben wij met elkaar gesproken over het aspect bodemvruchtbaarheid. Ik vind dat ook het aspect gewaskwaliteit niet mag worden vergeten. Ik doel daarbij op, bijvoorbeeld, het signaal dat koeien de melkziekte kunnen krijgen vanwege onvoldoende fosfaatname via het gras. De minister heeft van mij hierover een notitie gekregen en zou hierop reageren. Bescheiden als ik probeer te zijn, vraag ik wanneer de Kamer die reactie tegemoet kan zien.

De SGP-fractie heeft nog enkele vragen over de ruimte die het wetsvoorstel biedt voor differentiatie van stikstofgebruiksnormen op basis van gewasopbrengst en de ruimte die de minister in de praktijk neemt. Op basis

Van der Vlies

van het project Telen met toekomst is geconcludeerd dat differentiatie op basis van gewasopbrengsten tot de mogelijkheden behoort. Vanaf 2010 komen er enkel voor suikerbieten en frietaardappelen hogere stikstofgebruiksnormen voor bedrijven met bovengemiddelde gewasopbrengsten. Ik krijg de indruk dat de kar hiermee voorlopig stilstaat en dat zou ik jammer vinden. Welke concrete stappen gaat de minister dit jaar en komende jaren zetten om meer mogelijkheden voor differentiatie van stikstofgebruiksnormen te benutten, natuurlijk daar waar dat te verantwoorden valt? Ik merk hierbij op dat de motie van de heren Koopmans en Cramer breder kan worden opgevat dan alleen differentiatie naar gewasopbrengst.

Mijn fractie vindt het positief dat de minister onderzoek naar gebiedsgericht beleid in gang gaat zetten. Gebiedsgericht beleid kan meer recht doen aan de regionale en lokale verschillen in agrarische structuur, stroomgebieden, geologie enzovoort. Wanneer kunnen wij de onderzoekopdracht tegemoetzien? Het voorgestelde artikel 9, derde lid voorziet in de mogelijkheid om uitsluitend de gebruiksnorm voor onbewerkte dierlijke meststoffen met een lage werking te verlagen, waardoor het gebruik van bewerkte dierlijke meststoffen met een hoge stikstofwerking wel blijft toegestaan. Is dat nu de inzet van de minister voor het stimuleren van mestbewerking? Mijn fractie vindt het maar een beperkte invulling als dat zo zou zijn. Waarom heeft de minister in de voorgestelde wijziging van de Meststoffenwet niet meer mogelijkheden gecreëerd voor positieve discriminatie van bewerkte dierlijke mestsoorten met een gunstige N-P-verhouding en een hoge werkingscoëfficiënt? Zolang er in relatieve zin geen sprake is van negatieve milieueffecten zouden alle mogelijkheden voor het stimuleren van het gebruik van bewerkte dierlijke mest moeten worden benut en zou het voorliggende wetsvoorstel dit niet in de weg moeten staan. Ik hoop dat de minister daarop concreet kan ingaan en anders – collega Koopmans had het er ook al over – moeten wij overwegen de indertijd aangehouden motie toe te voegen aan dit debat. Misschien moet die motie dan nog iets worden gewijzigd, daarover zijn wij nog in overleg.

Tijdens het debat over het vierde actieprogramma heeft de SGP-fractie aandacht gevraagd voor het vereenvoudigen van de export van mest. Het plan van aanpak voor het project Optimalisatie exportketen dierlijke mest ligt klaar. De minister heeft toen gezegd dat zij voor het verschijnen van de Voorjaarsnota duidelijkheid zou geven over het groene licht voor dit plan van aanpak. De Voorjaarsnota heb ik al wel gezien, de toegezegde duidelijkheid nog niet. Wanneer gaat de minister hiervan werk maken?

Mijn laatste opmerking gaat over de mestproductie. In de nota naar aanleiding van het verslag gaat de minister in op het onderzoek naar het afschaffen van zowel het stelsel van dierrechten als de melkquota per 2015 en de milieugebruiksruimte. De minister verwacht de resultaten in het voorjaar van 2010. Mijn fractie vraagt de minister om in dit onderzoek ook aandacht te besteden aan de periode vóór 2015. Ik doel hierbij op het volgende. Het stelsel van dierrechten vervalt pas in 2015, en dan in één keer. De melkquota worden echter richting 2015 geleidelijk verruimd. De varkens- en pluimveehouders maken zich zorgen over hun positie bij de mestafzet. In de aanloop naar 2015 kan de melkveehouderij haar positie op de mestmarkt versterken. De varkens- en

pluimveehouderij kan dit niet. Ik vraag de minister of deze zorg terecht is en, zo ja, of zij bereid is om in het eerdergenoemde onderzoek ook de vraag naar een beter evenwicht te betrekken.

□

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Voorzitter. Mijn fractie steun van harte het verzoek om een hernieuwde derogatie, het belangrijkste onderwerp waarover wij nu spreken. Er ligt een relatie met het voorliggende voorstel.

Mijn fractie vindt, in tegenstelling tot de minister, dat de kosten van de monitoring niet bij het bedrijfsleven dienen te worden neergelegd. De overheid dient volgens mijn fractie deze monitoring voor haar rekening te nemen.

De heer **Waalkens** (PvdA): Waarom wil mevrouw Snijder de monitoring met publiek geld betalen? Waarom vindt zij niet dat het bedrijfsleven dit moet betalen?

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Op het bedrijfsleven ligt al een enorme druk om te voldoen aan een aantal voorwaarden. Daarom moeten de kosten van de monitoring niet bij het bedrijfsleven worden neergelegd. Ook speelt hierbij de opvatting van mijn fractie mee, dat wij niet heel Nederland zouden moeten aanwijzen als nitraatgevoelig. Voor grote delen van Nederland zou helemaal geen derogatie nodig zijn. Daar zou men gewoon kunnen blijven boeren. Andere lidstaten regelen dit ook zo. Door heel Nederland steeds als erg nitraatgevoelig aan te wijzen, leggen wij een klem op een groot deel van het land. Dat heeft tot gevolg dat er gemonitord moet worden. Mijn fractie vindt het niet juist om dat vol te houden.

De heer **Waalkens** (PvdA): Is het mevrouw Snijder bekend dat op voorspraak van het bedrijfsleven het hele grondgebied van de lidstaat Nederland is aangewezen als nitraatgevoelig gebied? Door de monitoring wordt derogatie mogelijk en ontstaat ruimte voor het bedrijfsleven. Ik vind het in zo'n situatie merkwaardig om de kosten voor deze monitoring niet voor een groot deel bij het bedrijfsleven neer te leggen. Het bedrijfsleven krijgt daarvoor de ruimte terug.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): De heer Waalkens weet ook dat het al lang geleden is dat wij heel Nederland als nitraatgevoelig hebben aangewezen. Hij weet bovendien dat er in grote delen van Nederland nu wordt voldaan aan de eisen. Het gaat mijn fractie te ver om in zo'n situatie alle kosten van de monitoring bij het bedrijfsleven neer te leggen.

Nog steeds wordt heel Nederland dus als nitraatgevoelig aangewezen. Dat punt blijft knagen. Het zal niet verbazen dat mijn fractie het liefst wil dat dit verandert. Niet voor niets hebben wij in de motie op stuk nr. 123 ervoor gepleit om de nitraatactieplannen veel meer gebiedsgericht te bezien. Gelukkig is deze motie aangenomen. Ik heb al gezegd dat ook andere lidstaten dit doen. In het voorstel lees ik echter dat dit eigenlijk pas een rol kan spelen bij het vijfde actieprogramma, dat loopt van 2014 tot 2017. Daarin is de VVD-fractie zeer teleurgesteld. Wij vinden dat dit veel voortvarender moet worden opgepakt. De opdracht voor het onderzoek moet nu uitgaan. De Tweede Kamer moet betrokken worden

Snijder-Hazelhoff

bij de formulering van de onderzoeksopdracht. Het was immers ook de Tweede Kamer die in de motie om het onderzoek vroeg.

Ook op het vlak van de flexibele gebruiksnormen is mijn fractie deels teleurgesteld. Wij moeten constateren dat er op dit punt een klein stapje wordt gezet, maar dat dit onvoldoende is. Wij hebben breed ingezet op flexibele gebruiksnormen. Nu blijkt dat wij hiermee alleen iets opschieten voor de suikerbieten en de frietaardappelen. Dat is erg mager, zeker omdat er breed wordt aangedrongen op flexibeler gebruiksnormen. Laat ik nog maar even aangeven dat juist het voor de productie belangrijkste punt van de bodemvruchtbaarheid in een aantal gebieden in het geding en in het gedrang komt.

Het derde punt is de meet- en toetsdiepte. Ik had hier fors op willen inzetten en ik ben blij dat de heer Koopmans vanmorgen nog in een uur een amendement over dit onderwerp heeft opgesteld. Ik sluit mij aan bij het amendement en ik ben heel benieuwd naar de reactie van de minister. Het kan toch niet zo zijn dat overall elders dieper en met betere resultaten wordt gemeten en dat Nederland halsstarrig blijft vasthouden aan de bovenste grondlaag?

De VVD maakt zich grote zorgen over de stapeling van de regelgeving in het water- en mestwetgevingsdebat: de Kaderrichtlijn Water, de Nitraatrichtlijn, de Grondwaterrichtlijn. Ze hebben alle drie effect en er vindt stapeling plaats. Wij roepen het kabinet dan ook op om in Brussel aan te kaarten dat dit echt te veel van het goede is. Wij zullen daar betere wegen in moeten vinden. Bovendien hebben wij zeer gemengde gevoelens bij de manier waarop Brussel aankijkt tegen de derogatie. Wij moeten eerst hier allerlei wetgevingstrajecten vastleggen, voordat Brussel ook nog maar een derogatie wil overwegen en in behandeling nemen. Het riekt bijna naar chantage. Het stuit de VVD tegen de borst dat wij zo met elkaar omgaan. Laat Brussel gewoon bekijken of het het Nederlandse derogatieverzoek kan inwilligen en laat het niet Nederland eerst het hele wetgevingstraject met het mes op de keel laten vastleggen. Wij zijn van goede wil. Dat moet Brussel beseffen, gezien de regelgeving die Nederland voor zijn boeren in petto heeft.

De heer **Waalkens** (PvdA): Mevrouw Snijder gebruikt nu wel heel erg grote woorden. In een gedegen overleg over de derogatie en de onderlegger van de derogatie heeft zij haar opmerkingen kunnen maken. Dat hebben wij ook gedaan. Wij zien nu een en ander vastgelegd in het voorstel tot wetswijziging. Er is geen sprake van chantage: als wij iets niet willen, doen wij het gewoon niet. De grote woorden die mevrouw Snijder gebruikt, vind ik niet helemaal passen in het gemeen overleg tussen Kamer en kabinet.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): In de nota naar aanleiding van het verslag zien wij een stapeling van regelgeving. Daarop heb ik mijn uitspraak gebaseerd. De Kaderrichtlijn Water, de Grondwaterrichtlijn en de Nitraatrichtlijn hebben allemaal hun effecten. Daarbij komen veel effecten van buiten. Daarom heb ik mijn opmerking gemaakt.

De heer **Graus** (PVV): De heer Waalkens zegt: als wij iets niet willen, dan gebeurt dat gewoon niet. Wij zien hoe de inktvis Europa steeds meer zijn tentakels over ons land

uitslaat en steeds meer boeren, landeigenaren en vissers de nek omdraait. Ik hoop dan ook dat de heer Waalkens de PPV zal steunen in haar pogingen om daarvoor te gaan liggen. Wij staan meestal alleen in ons standpunt tegen Brusselse wet- en regelgeving. Het is wel leuk wat de heer Waalkens zegt, maar laat hij ook daden tonen.

De heer **Waalkens** (PvdA): Ik ben een Europeaan in hart en nieren. Als wij over Europa spreken is het niet "hullie en ons", maar is het wij. Wij bepalen met elkaar mee hoe de Brusselse regelgeving tot stand komt. Dat is een democratisch gegeven.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Ik hoor graag van de minister of zij bereid is de drie richtlijnen die zo veel effect op ons land hebben, aan de orde te stellen in Brussel.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

□

Minister **Verburg**: Voorzitter. Ik dank de Kamer voor haar inbreng in eerste termijn. Ik dank haar ook voor de zorgvuldige voortvarendheid waarmee dit wetsvoorstel op de plenaire agenda is gezet. Dat was ook nodig, want het wetsvoorstel moet zo snel mogelijk door de Kamer in verband met het belang van het verkrijgen van een derogatie. Ik dank de heren Koopmans en Waalkens voor hun complimenten en felicitaties. Ik vind dat een waardige appreciatie van het proces zoals dat tot nu toe is gelopen. Er is ontzettend hard gewerkt door mensen achter de schermen, door mensen voor de schermen, ook door mensen uit de praktijk, zoals maatschappelijke organisaties, en door mensen die ermee moeten werken. Tot nu toe is het proces zorgvuldig en voortvarend verlopen. Het resultaat tot nu toe is ook behoorlijk. Waardering daarvoor dus.

Ik sta hier mede namens mijn ambtgenoot, minister Cramer, die ik moet verontschuldigen vanwege verplichtingen in het buitenland.

Mijn inzet is erop gericht dat alle wet- en regelgeving die nodig is om het Vierde actieprogramma Nitraatrichtlijn te implementeren op 1 januari 2010 in werking kan treden. De inhoud en het tempo van de wetgeving liggen onder het beslag van de voorwaarden van de Europese Commissie en de derogatie waarover het Nitraatcomité naar verwachting op 29 september van dit jaar zal stemmen. Ik heb mij in dat kader verbaasd over de kwalificatie van mevrouw Snijder. Het lijkt erop alsof de VVD liever geen derogatie heeft. Als dat het geval is, dan hoor ik dat graag. Hoe dan ook, ik ben uitermate verbaasd over de toon die zij in dit verhaal aanslaat. Wij hebben ons in Brussel gecommitteerd aan de Nitraatrichtlijn. Wij verwachten dat de Europese Commissie die ook bij andere landen handhaaft. Wij vragen een derogatie die het hoogste is van heel Europa. Als Europa ons vraagt om aan te tonen dat wij het zo gaan doen, dan is dat om te beginnen een kwestie van vertrouwen, maar dan gaat de Europese Commissie ervoor. De Europese Commissie mag dan ook van ons vragen dat wij ons uiterste best doen om het zo ver mogelijk te krijgen, zodat men voluit naar alle lidstaten kan verdedigen dat Nederland een derogatie waard is en dat Nederland een derogatie nodig heeft. Dat is niet gemakkelijk. De mouwen moeten ervoor worden

Verburg

opgestroopt. Ik zeg dat vandaag niet voor het eerst. De derogatie moet voor de poorten van de hel worden weggeslept. Ik vind dat wij er alles aan moeten doen om de derogatie te realiseren. Daarna kunnen wij de volgende stappen zetten op weg naar het bereiken van de doelen die wij beogen.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): De minister gebruikt grote woorden, maar ik ben mijn betoog begonnen met het van het harte steunen van het derogatieverzoek. Wij hebben het echter helemaal gehad met de regelgeving, de regeldruk en de opgelegde normeringen voor de agrarische sector. Wij vinden dat daar betere oplossingen voor moeten komen, maar natuurlijk gaan wij voor het derogatieverzoek.

Minister **Verburg**: Dat is het goede aan uw verhaal. Het is goed om dat te weten.

Het is essentieel dat er tempo wordt gemaakt en dat Nederland niet morrelt aan de in het Vierde actieprogramma vastgelegde gebruiksnormen en gebruiksvorschriften. Het verkrijgen van een derogatie is van groot belang, zeg ik tegen de heer Polderman, en daarom die voortvarende zorgvuldigheid waarvoor ik de Kamer ook zeer erkentelijk ben.

Ik begin mijn beantwoording met enkele algemene opmerkingen. Daarna ga ik in op de specifieke punten.

De heer **Koopmans** (CDA): Ik heb een vraag aan de minister over de procedure. U hebt ons besluiten gestuurd op grond van derogatieverzoeken. Wanneer zouden wij die hier afgehandeld moeten hebben? Is dat een probleem voor de onderhandelingen in Brussel?

Minister **Verburg**: Wat nu voorligt, is naar mijn taxatie overtuigend genoeg voor Brussel om het verzoek tot maximale derogatie te ondersteunen. De rest is nadere uitwerking, die tempo maar ook zorgvuldigheid vraagt. Ik denk dat wij de Europese Commissie ervan kunnen overtuigen dat die nadere uitwerking volgt. De overtuigendheid van dit pakket zal voldoende zijn.

Het pakket maatregelen uit het vierde Nederlandse actieprogramma betreffende de Nitraatrichtlijn is weliswaar ingrijpend, maar ook verantwoord en evenwichtig. Binnen de smalle marges heeft Nederland in de onderhandelingen in Brussel maximaal de ruimte geclaimd om een verantwoord aanpassingsproces mogelijk te maken.

De heer Graus vraagt of wij niet af kunnen van de Nitraatrichtlijn. De Nitraatrichtlijn biedt een algemeen kader aan de Europese lidstaten voor de aanpak van verontreiniging van water door nutriënten. Die nutriënten zijn vaak afkomstig uit de landbouw. De Nitraatrichtlijn is dus specifiek gericht op de agrarische sector en daarmee creëert deze richtlijn op dit terrein een gelijk speelveld voor de landbouw. Er is op dit moment geen zicht op afschaffing van de Nitraatrichtlijn.

Het is wel zo dat ik in Brussel de Europese Commissie eraan houd dat zij voor 2012 een lastenreductie van 25% verzorgt en veroorzaakt. Daar moet nog wel een tandje bij. Ik laat niet na om de commissaris van landbouw, mevrouw Fischer Boel, daarop te wijzen. Men kan mooie rekensommetjes maken, maar het moet wel substantieel zijn. De reductie is toegezegd door de commissie-voorzitter, de heer Barroso, en dan wordt er ook boter bij de vis geleverd. Ik blijf daar vast op hameren.

De heer Graus zegt dat er niets mis is met mest en betreft daar zelfs zijn opa bij. Ik ben het met hem eens. Er is niets mis met mest, maar er kan wel iets mis zijn met te veel mest. Wij moeten ons realiseren dat wij hierin zorgvuldig moeten zijn. De bodem moet niet alleen nu vruchtbaar zijn, maar ook over tien of vijftien jaar.

De heer **Graus** (PVV): Daarom heb ik in eerste termijn mijn woorden uit eerdere debatten aangehaald, namelijk om andere producten te maken van mestoverschotten. Ik heb pas een energiecentrale bezocht. Het is heel moeilijk om natte mest te verwerken. Die moet eerst worden gedroogd en er moeten pellets van worden gemaakt. Kunnen wij daar niet iets mee doen? In hoeverre is de minister daarmee bezig?

Minister **Verburg**: Daarin heeft de heer Graus volstrekt gelijk. Ook de heren Koopmans en Van der Vlies hebben ernaar gevraagd. Wij zijn daarmee voluit bezig. Er is een pilot om via mestverwerking verwerkte mest erkend te krijgen als kunstmest, als digestaat. Wij hebben er in de Kamer een aantal keren over gesproken. Er is een aantal bedrijven aangewezen waar die pilot plaatsvindt. De Europese Commissie volgt deze ontwikkeling met buitengewoon veel belangstelling. Het zal niet eenvoudig zijn, maar als de pilot slaagt, kunnen wij verwerkte mest, erkend als kunstmest, afzetten op de kunstmestmarkt, niet alleen in Europa en Nederland, maar ook in derde landen. Ik zou dat als een heel grote winst beschouwen.

De heer **Graus** (PVV): In het kader van de kredietcrisis en in het kader van relatiegeschenken, bijvoorbeeld van de Tweede Kamer, doe ik u de suggestie aan de hand om van onze eigen Hollandse mest, van onze dieren, producten te laten maken en die te gaan uitgeven als relatiegeschenken. Echte Hollandse mestproducten: daar is niets mis mee!

Minister **Verburg**: Ik houd dit in beraad. Ik ken de heer Graus goed genoeg om te weten dat hij mij er van tijd tot tijd aan zal herinneren. Mocht het zo zijn dat wij inderdaad het geweldige resultaat boeken dat bewerkte mest wordt erkend als digestaat en dus als kunstmest, dan denk ik dat een paar mooie relatiegeschenken wel zouden passen. Met hem zeg ik dat daar helemaal niets mee mis is. Dat is iets om trots op te zijn.

De heer **Koopmans** (CDA): Als het initiatiefwetsvoorstel-Waalkens/Van Velzen in de Eerste Kamer ook wordt aangenomen, lijkt het mij het beste dat wij dat van nertsenmest gaan doen, want dan krijgt het nog een keer echt museale waarde.

Minister **Verburg**: Nu wordt de behandeling van een dergelijk wetsvoorstel toch nog iets vrolijks in de laatste week van de Kamer.

Voorzitter. De heren Koopmans en Van der Vlies hebben gevraagd naar de invulling van de differentiatie naar gewasopbrengst. In het vierde programma is opgenomen dat voorzien wordt in een differentiatie naar gewasopbrengsten voor suikerbieten en frietaardappelen, voor "friet en biet". Reden daarvoor is dat voor deze gewassen de gewasopbrengst nog redelijk eenvoudig te controleren en te handhaven is. Er bestaat voor deze gewassen namelijk een vrij eenduidige afzetstructuur. Bij andere gewassen is dat een stuk lastiger, waardoor de

Verburg

administratieve lasten en de uitvoeringslasten snel fors oplopen. Terecht is er door verschillende Kamerleden op gewezen dat we, hoewel we maatwerk moeten leveren, toch de administratieve lasten in de gaten moeten houden. Dat fel oplopen van de administratieve lasten is ongewenst. Voor friet en biet zal nog moeten blijken of dit een werkbare weg is. Het lijkt mij goed dat die ervaring wordt opgedaan, te bekijken hoe dat uitpakt en op grond van de resultaten daarvan verder te oordelen.

De heer **Koopmans** (CDA): De minister geeft als enige reden waarom zij een verdere uitbreiding nu nog niet ziet zitten de mogelijke administratieve lasten. Voor conservenproducten en kleine producten, naast frietaardappelen trouwens ook consumptieaardappelen, lijkt mij dat met dezelfde kosten meetbaar is wat er van het land afgevoerd wordt. Ik geef de minister nog eens in overweging om het aantal producten uit te breiden.

Minister **Verburg**: Ik stel voor om het met de genoemde producten te gaan doen. Dit is onderdeel van het totale pakket. Maar ik zeg met de heer Koopmans dat wij nooit de ogen moeten sluiten voor mogelijkheden en kansen. Op dit moment wil ik het echter hierbij laten.

De heer **Koopmans** (CDA): Mag ik de minister in overweging geven dat zij dit punt in de besprekingen rondom het derogatieverzoek inbrengt en dat zij aan de hand van de resultaten die op dit punt geboekt worden beziet of er in deze nitraatactieplanperiode nog producten aan toegevoegd kunnen worden?

Minister **Verburg**: Dat zou ik liever niet willen doen ten aanzien van het derogatieverzoek, want dat lijkt mij tamelijk kwetsbaar. Ik zal bezien hoe dit werkt en of er een moment is om een eventuele uitbreiding bij de Europese Commissie aan de orde te stellen.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik stond hier eigenlijk voor dezelfde interruptie als de heer Koopmans, dus ik heb daar geen nieuw element aan toe te voegen. Ik begrijp het zo dat de kar niet stilstaat, dat we doorgaan met het onderzoek naar deze ontwikkelingen om er producten bij te voegen. Ik begrijp ook wel dat dit op een verantwoorde manier moet gebeuren. We moeten niet het risico lopen dat er een gaatje komt in het derogatieverzoek, waardoor Brussel zou kunnen zeggen dat dit onbetrouwbaar is. De ontwikkelingen moeten echter wel doorgaan. Dat perspectief zou moeten blijven; dat is mijn pleidooi.

Minister **Verburg**: Ik maak niet anders dan dat duidelijk, maar ik onderstreep graag wat de heer Van der Vlies zegt: het moet op verantwoorde wijze gebeuren en we moeten oppassen dat we de derogatie niet tot een risico maken.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): De minister had het in haar beantwoording ook over de bodemvruchtbaarheid. Als wij dit verhaal een beetje realistisch beschouwen, zijn er echt risico's. We leggen het nu wel voor vier jaar vast; dat begrijp ik echt van de minister. Dat ligt ook voor. De vraag is of de minister toch niet in Brussel een opening moet zoeken om, met in het achterhoofd de hele bodemvruchtbaarheid, enigszins rek in het verhaal te houden.

Minister **Verburg**: De heer Van der Vlies heeft hierover een vraag gesteld. Ik kom daar zo op terug.

Voorzitter. De heer Koopmans en mevrouw Snijder hebben vragen gesteld over de derogatiemonitoring en de totale kosten. Het huidige monitoringsnetwerk bestaat uit verschillende monitoringprogramma's: enerzijds het basismetnet en anderzijds de derogatiemonitoring. In totaal zouden voor deze verschillende programma's 903 individuele bedrijven nodig zijn. Door de monitoringprogramma's intelligent te combineren, bestaat het monitoringsnetwerk in werkelijkheid uit slechts 545 bedrijven. De kosten voor de derogatiemonitoring hebben alleen betrekking op de extra bedrijven bovenop het basismetnet. De kosten voor het totale monitoringsnetwerk bedragen 35,6 mln. voor een periode van vier jaar: 8,9 mln. per jaar. De kosten voor de derogatiemonitoring bedragen 17 mln. voor een periode van vier jaar: 4,2 mln. per jaar. Bij ongewijzigde derogatievoorwaarden bedragen de kosten voor de monitoring in de periode 2010 tot 2013 dus 4,2 mln. per jaar.

Mevrouw Snijder heeft gevraagd hoe het zit met het doorberekenen. Ik was blij met de interruptie van de heer Waalkens op dat punt. In dit geval is er namelijk een toelating, derogatie van de algemene normen en een posttoelating: monitoring met een zogenaamd quasi-collectief karakter. De betrokken bedrijven hebben daarbij overduidelijk individueel toerekenbaar profijt van de derogatie. Daarmee wordt voldaan aan het criterium voor het doorberekenen van de kosten, wat past in het rapport Maat Houden. De omvang van het profijt is afhankelijk van de ruimte die de derogatie biedt. Hoe hoger de derogatienorm, hoe groter het profijt. Het profijt bestaat voornamelijk uit minder kosten voor de afvoer van dierlijke mest en minder kosten voor de aankoop van kunstmest. Afhankelijk van de hoogte van de derogatienorm, de actuele prijzen voor de mestafzet en de prijs voor kunstmest, bedraagt het profijt € 200 tot € 350 per ha. Een gemiddeld derogatiebedrijf heeft 36,5 ha. landbouwgrond. Het gemiddelde profijt op bedrijfsniveau varieert daarmee van € 7500 tot circa € 13.000. Als inderdaad sprake is van een zodanig toerekenbaar profijt van de derogatie, lijkt het mij zeer gerechtvaardigd dat de monitoringkosten voor de derogatie mogen worden toegerekend.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Zegt de minister daarmee dat de monitoringkosten voor het derogatieverzoek voor rekening van de ondernemers zijn, maar het hele basismonitoringsysteem voor rekening van de overheid?

Minister **Verburg**: Dat heb ik zojuist uitgelegd.

Voorzitter. Ik kom op de uitvoering van de moties. De heer Koopmans dringt aan op nog meer flexibiliteit in de stikstofgebruiksnormen. Ook de heren Graus en Van der Vlies hebben daarnaar gevraagd. De gebruiksnormen voor stikstof zijn nu al behoorlijk gedifferentieerd: naar gewas, naar grondsoort, naar ras, bijvoorbeeld bij aardappelen, en bij grasland naar gelang er wordt beweid. In noodsituaties, bijvoorbeeld bij hevige regenval, kan zo nodig nog iets extra's worden geregeld, zoals onlangs is gedaan voor Zeeuws-Vlaanderen. Ik denk dat de heer Polderman dat helemaal vers in zijn geheugen zal hebben, maar ook de rest van de Kamer zal zich dat herinneren. In het vierde actieprogramma wordt

Verburg

een volgende stap gezet met differentiatie naar gewas-opbrengst. Vooral nog geldt dit alleen voor suikerbieten en frietaardappelen. Eerder heb ik gewezen op de uitvoerings- en controlelasten die dat voor de overheid met zich brengt. Zojuist hebben wij erover gesproken dat wij hiermee gaan beginnen en dat het denken nooit stilstaat.

De heer Koopmans heeft een amendement ingediend dat voorziet in een verplichting om een ministeriële regeling vast te stellen over de wijze waarop controleprogramma's worden ingericht. Wij achten – zoals u weet, spreek ik op dit moment mede namens mijn collega van VROM – zo'n wettelijke voorziening ongewenst. Er zijn nu al meetmethoden en voor de toepassing daarvan hoeft geen voorziening in de wet te worden opgenomen. Daarnaast zou een wettelijke voorziening prematuur zijn als die beoogt een andere rekenmethode vast te leggen. De motie van de heer Koopmans over de toetsdiepte, waarop dit amendement is gebaseerd, is door de Kamer aangenomen, waarna ik de toezegging heb gedaan, de motie te zullen uitvoeren, maar dat daarvoor nader onderzoek noodzakelijk is. Natuurlijk kan ik niet vooruitlopen op de uitkomsten daarvan. Ik heb toen wel toegezegd en herhaal dat hier dat de uitkomsten zullen worden meegenomen bij de onderhandelingen over het vijfde actieprogramma. Zo hebben wij het ook ingezet en ik houd de Kamer daar dan ook graag aan. Daarom ontraad ik dit amendement.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Er wordt steeds meer verwezen naar dat vijfde actieprogramma, maar het duurt nog bijna zes jaar voordat dit in werking treedt. Ik heb in eerste termijn al gezegd dat wij hier toch voortvarender mee aan de slag moeten. Dus ook op dat punt graag meer actie. Wanneer verwacht de minister de resultaten van dat nadere onderzoek, want dan kunnen wij wellicht ook tot actie richting Brussel komen?

Minister **Verburg**: Ik wil liever geen valse verwachtingen wekken. Het gaat hier niet om het vierde, maar om het vijfde actieprogramma waarop de motie van de heer Koopmans ook was gericht. Laten wij ons daar dan ook op richten en eerst zorgvuldig onderzoek doen. Ik herhaal dat wij die motie-Koopmans uitvoeren en dat wij daar volop mee bezig zijn, maar laten wij niet de illusie hebben dat wij halverwege het vierde actieprogramma dit er bij Brussel al door kunnen krijgen. Zo werkt het niet. Eerst zorgvuldig onderzoek en dan aan de slag!

De heer **Koopmans** (CDA): De minister zegt terecht dat de motie uitdrukkelijk is gericht op het vijfde actieplan, dus vanaf 1 januari 2014. Ik vind overigens dat als een kabinet een aangenomen motie meekrijgt waarover zij het oordeel "oordeel aan de Kamer" heeft uitgesproken – ik heb de minister daar toen nog voor bedankt – dat daarna wel gevolgen moet hebben. Na zeven jaar vechten voor een andere systematiek denk ik toch dat het goed is om dat in de wet vast te leggen. Ik moet zeggen dat de uitspraak van de minister "moeten wij dat nu wel doen?" mij nog sterkt in de opvatting dat het in de wet moet worden vastgelegd. Hoe straks met dat onderzoek wordt omgegaan, hoe dat vertaald wordt in het derogatieverzoek dat dan aan de orde is, dat staat op dit moment nog ver van ons af, maar dat vergt wel een grote voorbereiding. Daarom is het juist goed dat er zekerheid ontstaat dat er een ander systeem komt en dat

dit in de wet wordt vastgelegd. Hoe wij dat gaan doen en hoe wij nieuwe aanvragen gaan neerleggen, dat is allemaal nog afhankelijk van langjarig onderzoek.

Mevrouw **Verburg** (CDA): Nogmaals, ik heb gezegd dat wij de motie gaan uitvoeren. Wij hebben de uitvoering ter hand genomen, het is dus werk in uitvoering. Het vastleggen in de wet vind ik niet nodig, ongewenst en ook prematuur. U hebt mijn harde toezegging dat wij die motie gaan uitvoeren.

De heren Koopmans en Van der Vlies hebben gesproken over de mogelijkheden van stroomgebied-beheerplannen en mij gevraagd of ik de mogelijkheden daartoe nader wil onderzoeken, ook in combinatie met de aangenomen motie-Snijder-Hazelhoff, zodat deze ervaringen gebruikt kunnen worden om ook andere lidstaten aan het denken te zetten. Hoe Nederland de acties en verplichtingen die voortvloeien uit het Vierde actieprogramma inzake de Nitraatrichtlijn invult, bepaalt Nederland zelf. Wij zijn hier een heel eind mee op weg. De regering heeft ervoor gekozen om dit te doen door invulling van generieke wet- en regelgeving, onder andere door een aanpassing van de Meststoffenwet. De regering meent dat dit de meest doeltreffende en doelmatige manier is om voor meststoffen invulling te geven aan de verplichtingen van de Nitraatrichtlijn, en zo ook de waterkwaliteitsdoelen te behalen. Ik wil nu dus niet van die lijn afwijken. De Kamer kennelijk ook niet, maar dat laat onverlet dat het mogelijk is om te bekijken hoe de acties en verplichtingen voortvloeiend uit de Nitraatrichtlijn in de stroomgebiedbeheersplannen kunnen worden ingevuld. In mijn onderzoeksopdracht naar aanleiding van de motie-Snijder-Hazelhoff zal ik dit meenemen. Deze toezegging doe ik ook aan de heer Van der Vlies. Ik zie aan hem dat hij daar blij mee is.

De heer Waalkens vroeg hoe het staat met de uitvoering van de motie-Waalkens. Ik heb inderdaad met de Europese Commissie gesproken, maar ik heb nog geen uitsluitsel. Zodra dat wel het geval is, zal ik de Kamer daarover informeren. In de tekst van het Besluit gebruik meststoffen heb ik nog geen rekening gehouden met de uitkomst van het overleg met de Commissie. Zodra de Europese Commissie instemt met de aanpassing van het vierde actieprogramma, zal ik de tekst van het ontwerpbesluit dienovereenkomstig aanpassen.

De heren Koopmans, Graus en Van der Vlies spraken over de ruimte voor mestbewerking. Ik heb hierover al het een en ander gezegd. Hierbij is sprake van drie sporen. Het eerste heb ik behandeld. Het tweede spoor betreft de gebruiksnormen voor veehouders die werken aan een optimale benutting van de nutriënten in de mest. Dat geldt voor alle grondgebruikers die in de looptijd van het vierde actieprogramma te maken zullen krijgen met lagere fosfaatnormen voor gronden met fosfaattoestand "hoog". Het wetsvoorstel legt de basis voor de differentiatie van de fosfaatgebruiksnormen aan de hand van de fosfaattoestand in de grond. Het derde spoor is de in dit wetsvoorstel gecreëerde mogelijkheid om het gebruik van onbewerkte dierlijke mest te beperken of te verbieden, en tegelijk het gebruik van bewerkte dierlijke mest met een bewezen hogere werking wel toe te staan. Ik ben ervan overtuigd dat deze combinatie landbouwers en anderen ertoe kan aanzetten om in de praktijk te experimenteren met mestbewerking en -verwerking, om ervoor te zorgen dat de mineralen uit de mest optimaal en milieukundig verantwoord zullen

Verburg

worden benut. Waar nodig ondersteun en stimuleer ik die ontwikkelingen in de praktijk met onderzoek. Laat ik het sterker zeggen: ik jaag ze aan, omdat ik vind dat ze nieuwe kansen opleveren.

Over de motie-Van der Vlies/Koopmans heb ik in het algemeen overleg van 22 april het nodige gezegd. Ik concludeerde toen dat het niet verstandig is om het derogatieverzoek te belasten met ruimte voor bewerkte varkensmest. Ik vrees namelijk – en dat is sindsdien dus niet veranderd – dat dit negatieve gevolgen heeft voor de goedkeuring van het derogatieverzoek. Daarnaast is mijn inzet er maximaal op gericht dat het mineralenconcentraat als niet-dierlijke mest wordt gehonoreerd, en dus niet met de derogatie te maken krijgt. Het zal dus zijn eigen weg vinden. Wij zullen daar zeker de vruchten van plukken. Dit hoeft nu niet in het derogatieverzoek te worden ingebracht.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Voorzitter. In mijn herinnering, maar misschien zit ik eraan, zou de erkenning nabij zijn en heeft uw ambtsgenoot Cramer die in het vooruitzicht gesteld. Ik hoor daar niks over, maar dat is wel cruciaal.

Minister **Verburg**: Ik moet eerlijk bekennen dat ik niet weet wat minister Cramer hierover heeft gezegd. Ik zou het alleen maar willen. Om geen valse verwachtingen te wekken, zeg ik hier dat wij het traject zijn ingegaan met Brussel. Brussel is zeer geïnteresseerd, maar de lat ligt wel heel hoog. Daarom hebben wij ook zo'n strenge selectie toegepast voor bedrijven die zijn toegelaten tot de pilots, zodat wij een maximale slagingskans hebben. Ik kan hier niet zeggen dat die erkenning al zeer nabij is. Ik kan alleen maar zeggen dat wij er in Brussel en met Brussel en met de ondernemers die hun nek uitsteken hard aan werken dit tot een positief resultaat te brengen. Ik breng overigens hulde aan die ondernemers, want zij zijn koplopers met ambitie en ik ben ervan overtuigd dat wij daarvan de vruchten plukken.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Zou het niet een idee zijn daar toch nog eens separaat op terug te komen middels een brief of bij de begrotingsbehandeling? Wij willen graag zicht krijgen op het verloop van de procedure om tot erkenning te komen en willen daar wat meer druk op zetten.

Minister **Verburg**: Ik ben zeker bereid de Kamer dit najaar nog voor de begrotingsbehandeling een brief te sturen over de stand van zaken en over de prognoses van het traject.

De heer **Van der Vlies** (SGP): En ook over wat er nog nodig is om het zover te krijgen.

Minister **Verburg**: Jawel. Ik geef dan aan wat wij daaraan doen. De vraag veronderstelt dat wij daar niet alles aan doen. Ik ben zeer gemotiveerd om alles te doen wat nodig is. Ik geef aan wat wij doen en hoe het traject zich verder ontwikkelt. Wij kunnen dan met elkaar beoordelen of het het gehele palet betreft of dat er nog iets bij moet komen.

De heer **Koopmans** (CDA): De motie van de heer Van der Vlies en mij bepleit het mogelijke gebruik van verwerkte producten en zou een enorme bijdrage kunnen

leveren aan minder milieudruk. De minister heeft zojuist een toezegging aan de heer Van der Vlies gedaan. Daarnaast vraag ik haar of het haar een idee lijkt om over ongeveer een jaar, nadat de resultaten van de pilots bekend zijn, te bezien of wij dit wellicht in een wetswijziging kunnen realiseren. Steeds meer van dat soort producten, uiteraard goed gecertificeerd en geborgd, moeten buiten de landbouw hun weg kunnen vinden, ter voorkoming van het gebruik van milieuonvriendelijke kunstmest.

Minister **Verburg**: Ik begrijp de vraag van de heer Koopmans. Hij kan niet wachten en ik kan hem meedelen dat ik eigenlijk ook niet kan wachten. Dit lijkt mij echter wel erg vooruitlopen op de resultaten. Ik zal eerst de toegezegde brief schrijven en daarna komen wij daar ongetwijfeld uitvoerig over te spreken. Het belang van het onderwerp is evident en het belang dat wij er met elkaar aan hechten, is onomstreden. Om nu al op de uitkomsten vooruit te galopperen, doet geen recht aan de ingewikkeldheid en complexiteit van dit traject. Laten wij in een overleg met elkaar van gedachten wisselen en als er dan gerechtvaardigde nieuwe stappen te maken zijn, ben ik daartoe graag bereid.

De heer Polderman heeft gezegd dat duurzame veehouderij alleen te bereiken is met een krimp van het aantal dieren. Ik voer die discussie al een tijdje met hem. Ik denk dat er andere mogelijkheden zijn. Het voorbeeld van mestverwerking en mestbewerking is zojuist al genoemd. Ik ben bezig met zorgvuldig beleid te maken. De heer Polderman doet wat cynisch over de studie die is gedaan. Hij mag wat mij betreft ook allerlei voorstellen indienen zonder studie. Wij zien de effecten en de gevolgen wel. Ik wens hem daarmee succes. Ik wil het zorgvuldig doen en verricht daarom eerst onderzoek. Als de heer Polderman dat een gebrek aan daadkracht vindt, vind ik dat uitstekend. Ik vind het allemaal goed vandaag.

De heer **Polderman** (SP): De minister is vandaag wel toeschietelijk.

Minister **Verburg**: Ja, en er komt nog veel meer.

De heer **Polderman** (SP): Met zorgvuldigheid is natuurlijk absoluut niets mis. Dat is ook zeker niet wat ik zeg. Na de discussie die wij net hadden over de oplossing van digistaat vraag ik de minister of zij het niet met mij eens is dat dit allemaal end-of-the-pipeoplossingen zijn. Wij moeten proberen digistaat als kunstmest te gebruiken. De motie daarover hebben wij ook gesteund, maar het is allemaal toch in de marge zolang wij blijven doorgaan op deze manier. Ik herhaal de woorden van oud-minister Veerman dat wij ons voer van ver halen, het vlees exporteren en de rotzooi houden. Dan kunnen wij die rotzooi wel bewerken, maar dat neemt het fundamentele probleem niet weg. Ik steun de minister als zij zegt dat wij dit zorgvuldig moeten doen, maar als zij het volumebeleid op die manier onder het tapijt moffelt, vind ik dat niet zorgvuldig.

Minister **Verburg**: Ik moet u eerlijk zeggen dat ik mij dan wat beter thuis voel bij de woorden van de heer Graus "wat is er mis met mest?". Mest heeft ook zijn eigen functie en kansen. Bemesting is ook nodig voor de vruchtbaarheid, zij het dat wij de maat met elkaar moeten bepalen. Sinds de periode van mijn voorganger

Verburg

hebben wij niet stilgestaan. Ik wijs de heer Polderman op de afspraken die wij hebben gemaakt met de sector, ook in het kader van Schoon en Zuinig, bijvoorbeeld over het voerspoor en over het sluiten van voer-mestkringlopen. Wij staan niet stil. Wij zitten niet met onze armen over elkaar achterover in onze stoel te wachten tot problemen vanzelf overgaan. Nee, daar werken wij aan, maar dat doen wij toekomstgericht, gebruikmakend van de koploperspositie die de Nederlandse agrosector heeft. Dat doen wij door gebruik te maken van de kennis en deskundigheid die wij in de groene onderwijskolom met Wageningen Universiteit weten te creëren. Die kennis en die praktische ontwikkeling koppelen wij aan elkaar. Daaruit ontstaan win-winsituaties, eerst in Nederland, maar vervolgens ook gereed voor export.

De heer **Polderman** (SP): Er is inderdaad niets mis met mest, dat ben ik absoluut met de minister en met de heer Graus eens. Ik heb zelfs ook wel eens een motie ingediend om te kijken naar meer experimenten om gewoon bovengronds mest uit te rijden. Ik deel die opvatting, maar u benadrukt te weinig dat het gaat om de kwantiteit. Er is gewoon te veel mest. Dan heb je een probleem. Dat is het probleem dat wij moeten oplossen. Dat los je naar mijn idee niet op door niet te willen praten over het volumebeleid.

Minister **Verburg**: Ik heb daarover al het nodige gezegd. Wij zullen hier ooit nog wel eens over komen te spreken. Ik denk dat wij met dit actieprogramma een stap zetten. Ik denk dat wij met de mestverwerking een enorme stap kunnen zetten. Ik denk dat wij in het kader van Schoon en Zuinig en in het kader van de voer-mestkringloop nog het nodige kunnen doen, niet alleen in Nederland maar ook internationaal.

De heer **Graus** (PVV): Ik complimenteer mevrouw de minister voor de steun. Ik had van haar als boerendochter niet anders verwacht. Even naar mijn collega van de SP. Mogelijk kan ik de minister daarmee ook helpen om zich meer te verdedigen naar de SP. Hoe meer mest, hoe beter. Mest is het toppunt van recycling en het toppunt van duurzaamheid. Het is het mooiste product dat wij hebben, Hollandse mest. De heer Polderman zei juist dat wij te veel hebben. Er kan nooit te veel mest zijn. Het is het mooiste wat er is, het toppunt van recycling en van duurzaamheid. Dat moet de SP als muziek in de oren klinken.

Minister **Verburg**: Ik dank de heer Graus voor zijn inzet. Het eerste ben ik wel zeer met hem eens, het laatste helaas niet helemaal.

De heer **Koopmans** (CDA): Er is niets mis met mest, werd er net gezegd, maar zou mevrouw de minister ook nog eens aan de heer Polderman kunnen uitleggen dat er ook niets mis is met mais? Mais in het voer leidt er namelijk onder andere toe dat wij een veel lagere ammoniakuitstoot hebben. Dat is ook een doelstelling die wij met elkaar in dit land hebben geformuleerd.

Minister **Verburg**: Het lijkt mij dat de heer Koopmans dit aan de heer Polderman heeft toegelicht. Zo werkt het dan ook weer in deze Kamer.

De heer Koopmans heeft ook gevraagd of er nog een Kaderrichtlijn mariene strategie komt. Het antwoord

daarop is ja. Daarover is de Tweede Kamer reeds eerder geïnformeerd. Die kaderrichtlijn is er al. Het betreft een vertaling van het OSPAR-verdrag in een Europese richtlijn. De heer Koopmans had het in zijn inbreng over en, en, en. Dit is de vertaling van het OSPAR-verdrag.

De heer Polderman heeft het gehad over het landschap dat wordt aangepast aan ons mestoverschot en aangetast. Hij had het ook over mais en megastallen. Daarop heeft hij al een reactie gehad van de heer Koopmans. In het vierde actieprogramma worden opnieuw stappen gezet om de bemesting geheel in lijn te brengen met de milieudoelen. Al eerder is gezegd dat dit een buitengewoon ambitieus actieprogramma is. Het is dus zeker niet zo dat het landschap wordt aangepast aan het mestoverschot. Integendeel, het mestbeleid draagt bij aan een mooier landschap. Buiten deze Kamer voeren wij de campagne "Een mooier landschap, maak het meel!". Die leuze geldt ook hiervoor. Wij roepen daartoe alle boeren op, maar ook alle kiezers van de SP.

De heer Van der Vlies vroeg wanneer hij een reactie krijgt op zijn betoog over bijvoorbeeld het hogere risico op melkziekte. Ik weet dat ik hem die reactie heb toegezegd. Ik zeg hem nu toe dat hij deze reactie voor half juli van mij krijgt.

De heer Waalkens vraagt naar de stand van zaken rond de motie-Waalkens over het discriminatoire karakter van de werkingscoëfficiënten voor de weidende bedrijven. Wij hebben hierover in de Kamer uitvoerig gesproken en ook met de commissie is hierover overlegd. In het vierde actieprogramma is nu een vorm opgenomen waarbij een korting geldt voor alle melkveebedrijven. De korting voor stalbedrijven is daarbij twee keer groter dan de korting voor weidebedrijven. Dat betekent een stimulans voor weidegang. Deze vorm zal in de regelgeving worden opgenomen.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Ik heb gevraagd of het kabinet bereid is om in Brussel de discussie te openen over de stapeling van richtlijnen. Er komt immers nu nog een richtlijn bij.

Minister **Verburg**: Die inzet heb ik permanent. Als mevrouw Snijder doelt op de bodemrichtlijn, zeg ik haar dat mijn inzet er permanent op is gericht, te voorkomen dat deze bodemrichtlijn er komt. Wij hebben echt voldoende van dit type richtlijnen.

□

De heer **Graus** (PVV): Voorzitter. Ik heb al gezegd dat mijn fractie uiteraard tegen richtlijnen is en tegen de bemoeienissen van Brusselse bureaucraten met ons land en met onze boeren, landeigenaren en vissers. Ik zal mijn fractie adviseren om waar mogelijk voor de richtlijnen te gaan liggen. Ik neem aan dat de minister in Brussel zal opkomen voor onze belangen. Daarbij zal zij straks steun krijgen van de fractie van de PVV als tweede partij. Wij zullen ontzettend ons best doen om van binnenuit de ontsteking te bestrijden.

Het amendement-Koopmans wordt een optie die voor de PVV-fractie second best zal zijn. Ik zal met mijn fractie bespreken of wij het amendement zullen steunen. Wij moeten vaak beslissingen nemen die second best zijn, omdat de PVV vaak verder wil gaan dan het CDA voor onze boeren, vissers en landeigenaren. Als dat echter niet gaat en als wij daarvoor niet voldoende steun in de

Graus

Kamer krijgen, dan houdt het op en moeten wij wachten op betere tijden.

De minister is vandaag in de winning mood. Het reces komt eraan. Daarvan moet ik gebruik maken. Dat deed ik drie jaar geleden ook bij haar voorganger, minister Veerman. Ik ben het met de heer Koopmans eens dat aangenomen moties moeten worden uitgevoerd. Dat is een van de mooie zaken van de parlementaire democratie. Nu de minister toch moties gaat uitvoeren, wil ik haar vragen om de aangenomen motie-Graus van december 2006 ook uit te voeren. Dat is de eerste motie van mijn hand die is aangenomen. Er zijn er inmiddels zo'n twintig van mijn hand aangenomen. De eerste motie-Graus ging over een alarmnummer voor dieren en dierenmishandeling. De minister zou deze motie ook al moeten gaan uitvoeren omdat er nu een link is ontstaan tussen kindermishandeling en dierenmishandeling. Al twintig jaar geleden heb ik geroepen dat mensen die zo ziek zijn dat zij weerloze dieren mishandelen, ook kinderen en anderen zullen mishandelen. Daarom vraag ik de minister om nog eens in overweging te nemen, mijn motie over het alarmnummer voor dieren uit te voeren.

□

De heer **Koopmans** (CDA): Voorzitter. Ik dank de minister voor haar antwoord. Wij zijn op een aantal fronten wat verder gekomen. Dat is goed. Ik wil nog twee punten aanstippen.

De minister zegt dat zij de motie uitvoert. De vraag is dan nog hoe zij dat doet. Ik ben namelijk een tikkeltje teleurgesteld. Er is een motie aangenomen waarin helder wordt uitgesproken dat er een nieuwe systematiek moet worden ontwikkeld. Daar heb je tijd voor nodig. Je hebt er ook de onderzoeksgegevens van jaren voor nodig. Wij gaan in 2013 weer in gesprek met de Commissie om te kijken hoe wij het nieuwe derogatieverzoek onderbouwen. De periode tot 2013 is zo kort dat het mij eigenlijk lijkt dat het amendement het kabinet, gelet op de aangenomen motie, bij de uitvoering van die motie geweldig zal helpen om die weg wettelijk verankerd op te gaan.

De CDA-fractie begrijpt goed dat de gesprekken met de Europese Commissie, het Nitraatcomité, precair zijn en blijven. Men zal daar zeker kijken wat wij hier in Nederland doen. De minister zei over de flexibele normen dat voor haar slechts het punt van de administratieve last reden was om te kiezen voor alleen frietaardappelen en bieten. Dat heeft mij op het idee gebracht om te bezien of het mogelijk is om dat wat op te rekken. Dat hoeft niet nu, want ik vind dat wij de derogatieafspraken die de minister met de Europese Commissie gemaakt heeft, moeten respecteren. Maar als wij daarvan leren, zou het kunnen zijn dat daar wij de komende jaren meer producten onder kunnen brengen zonder dat daardoor een grote administratieve last aan de orde zou zijn.

Daarom dien ik de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

verzoekt de regering, met respect voor de gemaakte derogatieafspraken met de Europese Commissie te overleggen om meer producten naast frietaardappelen en bieten onder flexibele normen te kunnen brengen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid Koopmans. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 8 (31945).

□

De heer **Waalkens** (PvdA): Voorzitter. Ik dank de minister voor haar reactie op onze inbreng in de eerste termijn.

Wij hebben de mededeling gekregen dat het Nitraatcomité op 29 september aanstaande zijn finale oordeel geeft over ons derogatieverzoek. Ik doe daarom de suggestie dat wij het Nitraatcomité uitnodigen om naar Nederland te komen. Dan kunnen wij laten zien waarmee wij bezig zijn. Ook kunnen wij het Nitraatcomité eventueel, op uitnodiging van de Kamer, onze posities uiteenzetten. Iedereen luistert en kijkt mee, maar het zou goed zijn om het Nitraatcomité in kennis te stellen van de praktijkervaringen, de onderbouwing van ons derogatieverzoek en ons Vierde actieprogramma Nitraatrichtlijn.

In een interruptiedebatje tussen de heer Koopmans en de minister hebben wij kunnen horen dat het besluit als onderdeel van het Vierde actieprogramma voorligt en ook onderdeel van het derogatieverzoek is. De minister is ingegaan op mijn motie met betrekking tot de discriminatoire werking van bedrijven die weiden en bedrijven die opstellen. Maar zij heeft in die zin nog niet de motie over het verschuiven van de uitrijperiode beoordeeld als zijnde onderdeel van dat besluit.

Met betrekking tot de mestbewerking en -verwerking moeten wij eerlijk kijken naar de mondiale kringlopen. Laten wij onze inspanningen op mestverwerking afzetten tegen een mondiaal fosfaattekort, iets wat ingrijpende consequenties kan hebben voor de voedselvoorziening van de wereld. Als wij uit andere delen van de wereld fosfaat naar Nederland toe halen en er brokjes van maken, moeten wij die niet terugsturen naar de plek waar wij de akkers gaan leegplunderen.

Wat betreft het amendement-Koopmans is de beoordeling van het kabinet voor ons leidend: ongewenst, niet nodig en prematuur.

Ik vind het jammer, kijkend naar alle discussies, dat wij de MINAS-systematiek nu weer, hoewel gelukkig via een achterdeur, binnenhalen. Deze systematiek biedt de ruimte voor innovatie van individuele bedrijven. Het is goed dat die weer terugkomt, maar wij hebben daar veel tijd mee verloren.

De heer **Koopmans** (CDA): Afgaand op die laatste warme woorden heb ik de indruk dat de heer Waalkens mijn motie steunt.

De heer **Waalkens** (PvdA): In uw motie preludeert u op gemaakte derogatieafspraken, maar die zijn er nog niet. In de volgorde der dingen is dat prematuur. Je kunt niet vooruitlopen op afspraken die nog niet zijn gemaakt. Die ruimte kan dus nog niet worden vastgelegd in de motie.

Waalkens

De heer **Koopmans** (CDA): Ik ben bereid om van "de gemaakte afspraken" te maken "de gemaakte concept-afspraken", want dat zijn het dan.

De heer **Waalkens** (PvdA): Op het gevaar af dat ik mee ga schrijven aan de motie en mij daaraan committeer, dat gaat mij net even iets te ver. Ik heb al mijn kritische opmerkingen gemaakt over de motie en het dictum.

De heer **Polderman** (SP): Voorzitter. Ik dank de minister voor haar antwoorden, maar wij blijven met de minister van mening verschillen over een aantal punten. Dat is inderdaad maar goed ook. Een belangrijk punt betreft de noodzaak van het volumebeleid. Ik was blij met de opmerkingen van de heer Waalkens wat dat betreft. Hij wijst op het leegplunderen van de akkers in de Derde Wereld waar wij het veevoer vandaan halen. Daardoor hebben wij hier een enorme productie van vlees, maar ook van het afvalproduct mest. Mest is, naast een afvalproduct, ook een waardevolle voedingsstof, maar het gaat om de maatvoering. Ik denk dat bijna niemand kan volhouden dat dit geen probleem is. Ik blijf daarvoor aandacht vragen.

Ook blijft de discussie over welke gewassen wij nu telen. Je kunt eindeloos discussiëren over de vraag of mais een mooi gewas is, maar het heeft wel een bepaald karakter voor het landschap. Daar moeten wij volgens mij ook naar kijken. Met het oog op het landbouwbeleid gaat het niet om de vraag waar wij ons mestoverschot zo veel mogelijk kwijt kunnen. Het gaat erom dat wij datgene telen waar de maatschappelijke behoefte het grootste is.

Dat alles overziende, kom ik tot de volgende motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat we in Nederland structureel een mestoverschot hebben;

constaterende dat hierdoor de bodem, het milieu en het water onnodig belast worden;

overwegende dat het struisvogelgedrag is dat in het Nederlandse mestbeleid de omvang van de veestapel niet ter discussie staat;

verzoekt de regering, in het meststoffenbeleid primair uit te gaan van de mineralenbehoefte van de gewassen en niet langer het aanbod van het teveel aan dierlijke meststoffen bepalend te laten zijn;

verzoekt de regering tevens, in de formulering van het beleid nadrukkelijker het terugdringen van het mestvolume en daarmee de omvang van de veestapel te betrekken,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid

Polderman. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 9 (31945).

De heer **Polderman** (SP): Dan nog een opmerking over het amendement van de heer Koopmans. Ik steun de opvatting van de minister dat dit voorbarig is.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Voorzitter. Ik dank de minister voor haar beantwoording. Mijn fractie ziet in dit beleidsterrein twee lijnen, ook in het debat tot nu toe. De ene is de derogatie. Wij erkennen nagenoeg allemaal het belang ervan. Natuurlijk, de onderhandeling is tot een principeakkoord gebracht. Echter, er zijn allerlei voorwaarden omheen geformuleerd. Hieraan moet voldaan blijven worden. Het beeld moet niet ontstaan dat dit intussen op allerlei manieren weer kan zijn "lekgeschoten".

De tweede lijn is dat nieuwe ontwikkelingen niet meer dan nodig moeten worden opgehouden. Het is de kunst om de balans te vinden tussen beide beleidslijnen, maar daarbij wel het nodige perspectief te behouden ten aanzien van differentiatie in gebruiksnormen, gebiedsgerichte differentiatie in het beleid op regionale en lokale kenmerken, de aanwending van bewerkte en verwerkte mest, de kansen van mestexport enzovoorts.

De inzet moet duidelijk zijn. De minister is op diverse onderdelen ook duidelijk geweest. Zij heeft toezeggingen gedaan. Wij wachten een en ander verder af. Ook wat de bewerkte en verwerkte mest betreft hebben wij een nadere afspraak kunnen maken. De aangehouden motie zal aangehouden moeten blijven worden tot dat ogenblik.

Tot slot. De brief over de melkziekte en alles wat daarbij hoort volgt voor half juli. Dat is prima. Als het een week later wordt, zal ik de Kamer niet terugroepen van reces.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Voorzitter. Laat ik beginnen met de opmerking dat het derogatieverzoek erg belangrijk is. Ik denk dat de heer Waalkens zo-even een heel aardige voorzet gaf. Hij stelde voor om het nitraatcomité uit Brussel hier uit te nodigen en het te laten zien waar Nederland mee bezig is. Wij kunnen dan laten zien in wat voor een lastig parket wij onze ondernemers brengen als zij ondernemer en boer willen blijven, ook op het punt van bodemvruchtbaarheid. Dit is een wezenlijk onderdeel van het hele verhaal. Wij hebben te maken met zo'n complexe materie dat het goed is als het nitraatcomité eens kan zien hoe Nederland hier invulling aan geeft enerzijds en hoe boeren hiermee om moeten gaan anderzijds.

De heer **Waalkens** (PvdA): Collega Snijder probeert een grauwsliuier over mijn uitnodiging te trekken door te zeggen dat wij wel willen laten zien hoe wij in een wurggreep worden gehouden en hoe wij gehanteerd worden. Als dat de agenda is die Nederland presenteert, dan wil ik mijn suggestie niet laten standhouden. Wij moeten de uitnodiging doen vanuit een positieve benadering. Ik vind dat mevrouw Snijder te veel een grauwsliuier trekt over een eventueel bezoek.

Snijder-Hazelhoff

De heer **Graus** (PVV): Graussluier of grauwsluier?

De **voorzitter**: Als ik het goed begrijp, mijnheer Graus, zit er een "w" tussen.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Ik vind helemaal niet dat ik een grauwsluier optrek, volgens mij maak ik juist helder dat het belangrijk is om aan te geven hoe Nederland hiermee omgaat. Daar hoort ook bij dat duidelijk wordt hoe onze ondernemers hiermee om dienen te gaan. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat de VVD-fractie hier een punt heeft. Deze regelgeving is namelijk ingrijpend.

Dan kom ik bij het amendement van de heer Koopmans. Ik heb al gezegd dat dit een heel goed idee is. Ik ben teleurgesteld in de manier waarop de minister hiermee omgaat. Er lag een prachtig handvat voor de minister om richting Kamer en richting toekomst een stap te kunnen zetten. De VVD-fractie is dus voor het amendement. Zij is ook voor de motie. Ik hoop van ganser harte dat zij wordt aangenomen. Zij sluit aan bij een reeks van moties die is ingediend. Denk aan de motie over de toetsdiepte of de motie over verscheidene gebiedsactieplannen. De Kamer is op zoek naar een manier om een vollediger, sneller en duidelijker beeld te krijgen. Flexibele gebruiksnormen zijn prachtig, maar wij zijn voor verscheidene nitraatactieplannen. Dan kom ik weer bij de onderzoeksopdracht. Ook ik heb in eerste termijn gevraagd of de Tweede Kamer hierbij betrokken wordt. Naar ik begrijp zegt de minister dit toe. Wij hopen dat dit voortvarend ter hand wordt genomen.

Ik ga afsluiten. Wij blijven vinden dat wij veel stringente regelgeving neerleggen, waarbij de bodemvruchtbaarheid in het gedrang komt. Ik herhaal het nog maar eens. De VVD-fractie is zich daarvan zeer bewust. De derogatie moet worden binnengehaald, dat is zo. Er schijnt echter angst te zijn om ook maar een klein stapje te zetten. Wij blijven vinden dat Nederland op dit dossier scherp moet laveren en de ruimte voor de ondernemers moet blijven zoeken.

Minister **Verburg**: Voorzitter. Ik dank de Kamer voor de inbreng in tweede termijn. Ik begin bij de heer Graus, die terecht opmerkt dat ik goed gemutst ben. Ik ben dat meestal en dat weet de heer Graus. Als hij echter van de gelegenheid gebruikmaakt om twee dagen voor het reces een oude motie uit de kast te trekken en te denken dat de minister een toezegging gaat doen, spijt mij dat. Dat ga ik vandaag niet doen. Eigenlijk weet de heer Graus dat wel.

De heer **Graus** (PVV): Ik heb geen reces, want ik zit in de parlementaire onderzoekscommissie. Ik ben keihard aan het werk deze zomer.

Minister **Verburg**: Ik wens u daar hartstikke veel succes bij en ook veel energie. Ik hoop toch dat u nog een paar dagen of een weekje vrij weet te plannen, want ook het nieuwe parlementaire seizoen zal de nodige energie en aandacht vergen. Hoe dan ook: sterkte!

De heer Graus en anderen hebben benadrukt dat het noodzakelijk is om in Europa te blijven gaan voor vereenvoudiging. Ik heb al gezegd dat dit een permanent aandachtspunt voor mij is. Ik zal niet nalaten om kansen

te zoeken en concrete voorstellen te doen. Ik maak de Kamer er overigens op attent dat het Nederlandse kabinet op 8 april 2009 de Europese Commissie 62 concrete voorstellen heeft voorgelegd voor de vermindering van de regeldruk en de administratieve lastendruk. Het is goed dat hier te memoreren. Wij blijven echter altijd aandacht aan dit punt besteden.

De heer Koopmans heeft een betoog gehouden over de toegevoegde waarde van het amendement. Inmiddels hebben andere Kamerleden op het amendement gereageerd. Ik heb gezegd dat ik het amendement ontraad, maar wijs de Kamer bovendien op een risico. Als het amendement wordt aangenomen, is er een verplichting om per 1 januari 2010 regels omtrent de meetmethoden op te stellen en vast te leggen. Dat zou betekenen dat de huidige meetmethoden worden vastgelegd en dat is niet de strekking van het amendement. Dat is een extra argument om het amendement te ontraden.

Ik stel u het volgende voor. U zegt dat het belangrijk is om een en ander zorgvuldig voor te bereiden en daarmee onderstreept u waarmee wij reeds bezig zijn. Op dit moment vindt er een evaluatie plaats van het landelijke mestmeetnet en daarbij wordt gekeken hoe de motie het beste kan worden uitgevoerd. De resultaten van de evaluatie zijn in het voorjaar van 2010 beschikbaar. Ik zeg u toe dat u, naast de resultaten en de kabinetsreactie daarop, van het kabinet een voorstel tegemoet kunt zien omtrent de verdere uitvoering en vormgeving van de aangenomen motie in de Kamer. Aan de hand van de uitkomsten van die evaluatie kunnen wij het verdere traject met de Kamer bespreken.

De heer **Koopmans** (CDA): Mede door deze toezegging is het verstandig om het amendement te wijzigen. Ik overweeg om de datum te bepalen op 1 januari 2014, maar het kan misschien ook iets eerder. Ik zal daar nog over nadenken. Het is niet de bedoeling, zeker niet na deze toezegging, dat er per 1 januari 2010 al nieuwe regels worden gesteld.

Minister **Verburg**: Voorzitter. Dan kom ik bij de motie van de heer Koopmans waarin de regering wordt verzocht om met respect voor de gemaakte derogatieafspraken met de Europese Commissie te overleggen om meer producten, naast frietaardappelen en bieten, onder de flexibele normen te kunnen brengen. De gesprekken met de Europese Commissie over het vierde actieprogramma zijn afgerond. Ik heb daar eerder met uw Kamer over gesproken. De uitkomsten daarvan zijn in dat algemeen overleg uitvoerig doorgenomen en toegelicht. De Europese Commissie is op twee concrete verzoeken ingegaan. Het eerste betreft de motie-Waalkens, waar wij het net over hebben gehad en het tweede betreft het gebruik van de sleepvoet op zandgrond. Dat leidt tot wijzigingen in dit hele pakket. Daar heeft de Europese Commissie dus ook mee ingestemd.

Het nadenken over verdere differentiatie gaat door, zoals ik eerste termijn opmerkte, maar dat doen we op basis van praktijkervaringen en onderzoek. Ik ga het overleg met de Europese Commissie niet opnieuw openen. Die onderhandelingen zijn afgerond. Ik ben bang dat ik daarmee het derogatieverzoek in gevaar breng. Dat betekent dat ik, alles overwegende, deze motie ontraad.

De heer **Koopmans** (CDA): Betekent wat mevrouw de

Verburg

minister zegt, dat er pas op 1 januari 2014 producten bijgezet zouden kunnen worden in deze lijst?

Minister **Verburg**: Ik heb geen zekerheid dat het voor die tijd kan. Ik stel voor om nu dit actieprogramma in werking te stellen, waarover op het scherpst van de snede is onderhandeld met de Europese Commissie. Dit is het uiteindelijke verhaal. Laten we eerst kijken wat het een en ander in de praktijk oplevert om vervolgens te beoordelen of er aanleiding is om tussentijds met de Europese Commissie opnieuw te bespreken of dat gewenst is en of dat mogelijk is.

De heer **Koopmans** (CDA): De minister wacht de uitkomsten van het onderzoek en de pilots af, waarbij de problematiek van de administratieve lasten zijn meegenomen. Nu de minister zegt dat zij in principe bereid is, mocht blijken dat de administratieve lasten op orde zijn, in de tussenperiode met de Commissie te praten als daar aanleiding toe is, neem ik in overweging de motie aan te houden. Ik moet een en ander nog even op me in laten werken.

Minister **Verburg**: Ik wens de heer Koopmans zorgvuldige overwegingen toe. Ik denk dat het verstandig zou kunnen zijn.

Voorzitter. De Europese Commissie heeft nog niet ingestemd met het gebruik van de sleepvoet op zandgrond. Dat moet nog wel gebeuren. Ik wil geen te hoge verwachtingen wekken, maar daar zijn we nog over bezig. Het betekent wel dat we zo ver mogelijk moeten zien te komen voor en tijdens de recesperiode. De voorhangprocedure is op 17 juni gestart. Er moet over de besluiten zo spoedig mogelijk helderheid komen, waar mogelijk nog voor het reces en anders in het reces. Ik hoop dat we daar kansen toe hebben, want het is wel de bedoeling dat we de zaken optimaal rond krijgen met Brussel. Dus ik dring aan op spoed met behoud van de nodige zorgvuldigheid.

De heer **Waalkens** heeft voorgesteld om het Nitraatcomité uit te nodigen. Ik vind het een goed voorstel. Ik zal bekijken of er een mogelijkheid is om het ergens mee te combineren. De Europese Commissie bereidt een conferentie voor over mestverwerking. Ik zou de Commissie kunnen vragen om die mestconferentie in Nederland te houden. Dat biedt ons de gelegenheid om te laten zien waar we mee bezig zijn, want ik voel me eerder thuis bij de formuleringen die de heer Waalkens heeft gekozen dan de toonzetting waarvoor mevrouw **Snijder** op dit punt koos. Ik vind het een goede suggestie, maar de vraag is wel of dit alles nog voor 29 september van dit jaar kan zijn geregeld. Mij lijkt dat niet helemaal reëel. Nogmaals de suggestie is heel goed; nodig mensen uit en laat ze kijken. Er zijn best bedrijven die graag willen laten zien wat er zoal gebeurt.

Over de uitrijtijden heb ik al iets gezegd. Wij zijn daar met de Europese Commissie over bezig, net als over het gebruik van de sleepvoet. Zodra de Commissie een reactie heeft gegeven, zullen wij het ontwerpbesluit dienovereenkomstig aanpassen.

De heer **Waalkens** (PvdA): In de wetenschap dat iedereen meeluistert, hechten wij zeer aan de invulling van de afspraken die wij in de Kamer met de minister hebben gemaakt over de uitvoering van de motie om de

uitrijperiode een klein beetje te verlengen en te verschuiven.

Minister **Verburg**: Dat is ook het voorstel dat wij in Brussel hebben gedaan.

De heer **Polderman** heeft een motie ingediend waarin de regering tevens wordt verzocht om in de formulering van het beleid nadrukkelijker het terugdringen van het mestvolume en daarmee de omvang van de veestapel te betrekken. Wij hebben hier al het nodige over gewisseld, maar blijkbaar wil de heer Polderman hierover nog een Kameruitspraak, maar ik moet deze motie ontraden.

De heer **Van der Vlies** heeft nog eens gewezen op het belang van zorgvuldigheid omtrent het huidige actieprogramma en van zorgvuldig beleid met betrekking tot het verkrijgen van de derogatie. Hij gaf aan dat wij daarbinnen zorgvuldig moeten balanceren en vroeg hoe wij optimaal de nieuwe mogelijkheden en kansen zouden kunnen benutten. Ik beschouw hem daarin als een bondgenoot. Wij zullen op het scherpst van de snede maar wel altijd in balans bekijken welke nieuwe mogelijkheden wij kunnen toepassen om ze in de praktijk te laten landen en daarmee ook de nieuwe kansen te kunnen inkoop, dat in het belang van de ondernemers, van het milieu, van schoon oppervlaktewater enzovoort. Nogmaals, ik beschouw hem als bondgenoot daarin net als enkele andere Kamerleden.

Ook mevrouw **Snijder** vond het uitnodigen van het nitraatcomité een goed idee. Ik heb gezegd wat ik daarover heb gezegd. Ook sprak zij over het scherp aan de wind varen. Dat doen wij en hebben wij ook gedaan in het uitonderhandelen van het pakket in het kader van het Vierde actieprogramma Nitraat, inclusief de mogelijkheid om een maximale derogatie te verkrijgen. Ik vind dat wij daar zorgvuldig in handelen voor iedereen. Als wij dit pakket erdoor krijgen, denk ik dat wij zowel in het belang van de boeren, de ondernemers, als in het belang van het milieu en de natuur grote stappen in de goede richting kunnen zetten.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Over het amendement, de moties en het wetsvoorstel zal morgenavond worden gestemd.

De vergadering wordt van 12.45 uur tot 13.00 uur geschorst.

Aan de orde is het **debat** naar aanleiding van een algemeen overleg op 11 juni 2009 over **voor- en vroegschoolse educatie**.

Mevrouw **Langkamp** (SP): Ik maak gebruik van de gelegenheid om een motie in te dienen.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat alle leidsters die zich met voor- en